

De ontdekking van een oude
rivierschoeiing bij het
postkantoor te Zeist
door
H. Martin.

De ontdekking van een oude rivierschoei-
ing bij het postkantoor te Zeist.

Op woensdag, 20 mei 1953 hield prof. dr. J.Ph. de Monté verLoren, in een openbare vergadering van de Van de Poll-Stichting te Zeist, een lezing over de geschiedenis der Zeister Dorpsstraat +) waarin hij er op wees, dat reeds in 1368 sprake is van een "Strata de Seyst". De benaming "straat" wijst er volgens spreker op, dat de Dorpsstraat reeds toentertijd geplaveid en dus een belangrijke straat was. Nu zijn indertijd, ten behoeve van de landbouwhogeschool te Wageningen, grondboringen verricht in het zuid-oosten der provincie Utrecht, waarbij gebleken is, dat er een breed water heeft bestaan dat, uit de richting van Odijk komend, naar de rand van de zandgrond stroomde en in de richting van Rhijnauwen weer bij de Kromme Rijn aansloot. Dit water nu liep langs de geplaveide Dorpsstraat en daarom veronderstelde ds. P. Kuyper, predikant te Zeist, dat deze straat indertijd diende als aanlegplaats voor schepen die daar hun waren konden lossen en laden.

Prof. dr. de Monté verLoren zeide, in verband met genoemde veronderstelling:

"Meer licht over dit voor de geschiedenis van Zeist zo hoogst belangrijke punt is alleen te verkrijgen door een oudheidkundig bodemonderzoek in het betreffende terrein, waarbij b.v. sporen van oude schoeiingen langs de voormalige rivier aan de dag zouden kunnen komen. Het stimuleren en het financieel mogelijk maken van zulke opgravingen is juist één der belangrijkste doelstellingen van de Van de Poll-Stichting".

Door een zeer gelukkig toeval is het nu aan ondergetekende gelukt de aanwezigheid van zulk een schoeiing vast te stellen. Op 9 augustus 1954 werd mij bericht dat men, bij het graven van een sleuf voor de nieuwe Zeister riolering bij het

postkantoor, het profiel van een oude rivierbedding had ontdekt. Inderdaad bleek dit het geval te zijn want in de zijwanden van de sleuf vielen duidelijk grondsoorten te onderscheiden welke op een oude rivierbedding wezen. Het was dus nu de vraag of men, bij verlenging van de sleuf in de richting van de Dorpsstraat, op een schoeiing zou stuiten. Reeds de volgende dag (10 augustus) werd in de sleuf een drietal paaltjes ontdekt waarvan het middelste, door de kracht van de dragline die de sleuf groef, was losgeslagen terwijl de beide andere paaltjes nog tegen de wanden van de sleuf zichtbaar waren. De paaltjes stonden loodrecht in de bodem van de sleuf en lagen in één vlak. Bovendien was nog een fragment van een plank in de zuid-oostelijke sleuf zichtbaar.

De gehele volgende dag (11 augustus) bracht ondergetekende bij het werk door. Dit moest nu eenmaal zonder onderbreking voortgang hebben en van enigerlei rustige systematische opgraving kon dan ook geen sprake zijn. Bovendien was de bodem van de sleuf zodanig drassig, dat de arbeiders daarin met hun kaplaarzen vaak tot aan de knieën wegzakten.

Plotseling, tijdens een nieuwe trek van de dragline, vloog een regen van hele en gebroken dakpannen omhoog. Op mijn verzoek werd het werk gestopt en toen bleek dat in beide zijwanden van de sleuf resten van een schoeiing zichtbaar waren waarvan het middengedeelte door de geweldige kracht van de dragline was weggeslagen. Later heeft hij de aarde rondom deze resten iets verder los laten steken, waardoor de constructie duidelijker zichtbaar werd. Uit vrees voor instorting van de sleufwanden was een verdere ontgraving helaas niet mogelijk. De schoeiing bleek te bestaan uit een + 32 cm. hoge stapel dakpannen, gestut door smalle planken, die op hun plaats werden gehouden door vrij zware, in de bodem gedreven palen; een constructie welke nog heden ten dage wel gebruikelijk is. De vrijstaande paal kon niet worden uitgegraven omdat elk gat dat men rondom de paal groef onmiddellijk weer dicht vloeide.

- Nadat -

Nadat de heer H. Karsten, rechercheur van politie, zo vriendelijk was geweest om voor mij enige foto's te maken, zowel van de eerst gevonden paaltjes + +) als van de schoeiing heeft ondergetekende deze voorwerpen voorlopig opgeborgen. Voorts vervaardigde de heer L.J. Droogers, technisch ambtenaar bij gemeentewerken, die toezicht hield bij de rioolsleuf, voor mij een fraaie situatie en profieltekening van deze sleuf, waaruit duidelijk blijkt dat inderdaad de schoeiing werd gebouwd op de grens van zandbodem en water nl. daar waar de rivierarm langs de Dorpsstraat stroomde. De zandgrond loopt, vanaf de schoeiing, plotseling vrij steil naar beneden. Boven deze oorspronkelijke zandbodem bevindt zich een dikke, enigszins veenhoudende klei die bij schacht 68 zelfs een dikte van 4m. bereikt. Op deze kleilaag treft men, vanaf de schoeiing, een veenpak aan van + 55 cm. dikte, dat evenwel vanaf schacht 67 geleidelijk verdwijnt. Tenslotte bevindt zich boven dit alles een + 1 tot 1,5 m. dikke laag van later opgebrachte grond (vuil zand), waarop een klinkerbestrating.

Het bodemprofiel toont duidelijk aan, dat zich ter plaatse eenmaal een vrij diep water bevond dat later, door welke oorzaken dan ook, is dichtgeslibd. Heeft men hier mogelijk te maken met een diepe z.g. "kil" van de elders dichtgeslibde Kromme Rijn? Het is bekend dat men inder tijd, bij het bouwen van het nieuwe postkantoor, veel last heeft ondervonden van de drassige bodem. Tengevolge van de bebouwing van de Dorpsstraat zullen successievelijk de overige delen van de schoeiing zijn verdwenen en zal deze mogelijk nog slechts in de bodem van "Het Rond" intact zijn.

Vermeld zij nog dat zich in de aarde welke de dragline omhoog bracht allerlei rommel bevond, zoals fragmenten van aardewerk, een gebakken aardewerkbal met een middellijn van + 4 cm. (gebruikt bij het z.g. klootschieten?), een acht-

hoekige roodstenen vloertegel met een doorsnede van 15,5 cm. en een dikte van 2,5 cm., een vuisthamer met gebroken steel, een zeer spits toelopende schoenzool, de hals van een zwarte fles en een gebakken geëmailleerde ronde kraal(?) etc. (geborgen in de dépendance van de Van de Poll-Stichting).

Het is natuurlijk ondoenlijk vast te stellen uit welke lagen een en ander afkomstig is omdat de dragline in één trek alle aardlagen van de sleuf doorsneed. Vermoedelijk zal het merendeel afkomstig zijn uit de later opgebrachte bovengrond. Als daterings-materiaal hebben deze voorwerpen helaas niet de geringste waarde en het zou dan ook van meer belang zijn wanneer men de schoeiïng zelf zou kunnen dateren. Doch ook dit blijkt niet eenvoudig. Nu bezit het daarbij gebezigde type van handgevormde dakpannen, evenals onze recente pannen, een nok en behoort dan ook niet in de middeleeuwen thuis. Drs. H.

Halbertsma, conservator bij de Rijksdienst voor het oudheidkundig bodemonderzoek te Amersfoort, deelde mede aan ondergetekende dat, voor zover hem bekend is, men er pas in de loop van de 2e helft der 16e eeuw en wel het eerst in de Hollands-Friese kuststreken, toe is overgegaan deze z.g. oud-Hollandse dakpannen te maken. In verband met een en ander meent hij te mogen veronderstellen dat de gevonden schoeiïng niet vóór de 17e eeuw werd gebouwd, maar dat is dan ook het enige wat ervan gezegd kan worden.

En wat is de betekenis van de drie eerst gevonden paaltjes? Vormen zij het restant van een eerder gebouwde schoeiïng welke men later verder naar de Dorpsstraat toe heeft verplaatst? En zo ja, wat was daarvan de reden? Het is mogelijk dat bij zeer hoog water het peil van de rivierarm zodanig steeg dat de Dorpsstraat werd overspoeld en het zand aan de rand dier straat zó gevaarlijk afkalde, dat het nodig was de schoeiïng te verplaatsen teneinde een verder doordringen van het water te beletten.

In ieder geval is de veronderstelling, dat bij de gevonden schoeiing langs de Dorpsstraat schepen van enige diepgang zouden kunnen laden of lossen ongerijmd, aangezien de lage waterstand bij de schoeiing zulks niet toeliet. Wel kan dit het geval zijn geweest toen zulks een schoeiing zich mogelijk bevond op de plaats waar de drie paaltjes zijn gevonden omdat het water ter plaatse belangrijk dieper was nl. + 2,15 m.

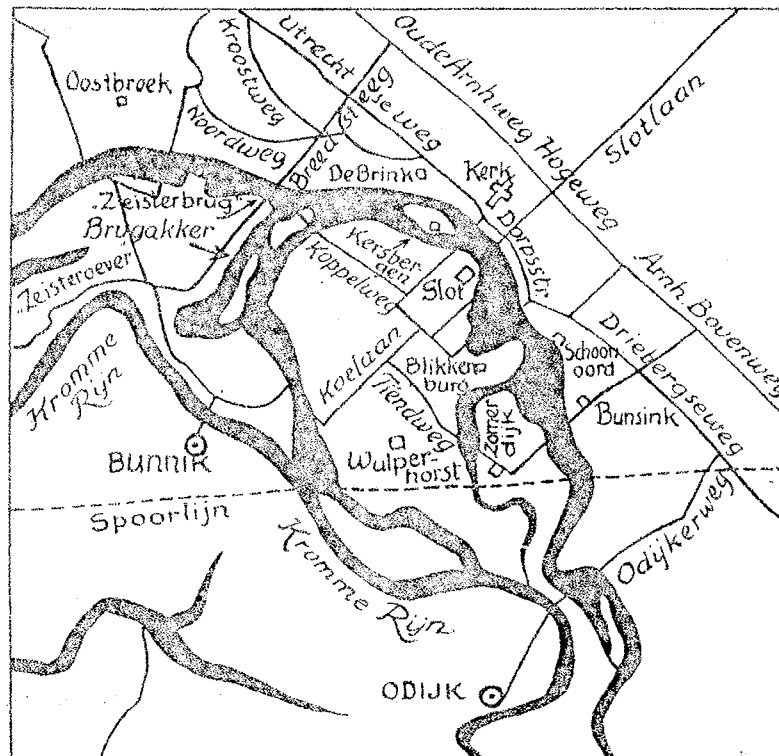
Men ziet uit bovenstaande veronderstellingen dat er nog tal van problemen vallen op te lossen. Het enige resultaat van het onderzoek is dan ook:

- 1e. dat bevestigd werd dat eenmaal een diepe rivierarm langs de Dorpsstraat stroomde;
- 2e. dat de Dorpsstraat tegen afkalving beschermd werd door een lage en eenvoudig geconstrueerde schoeiing;
- 3e. dat deze schoeiing vermoedelijk gedurende of na het begin der 17e eeuw werd gebouwd.

H. Martin.

+) Deze lezing verscheen in druk. Verkrijgbaar bij de Van de Poll-Stichting.

+ +) Daarop komen de paaltjes niet voldoende uit tegen de drukke achtergrond van brokken aarde.

Bodemkundig kaartje van Zeist met diverse voormalige Rijnarmen. Men ziet hierop o.a. de Brugakker, de Zeisterbrug en de Breesteeg.